

Trævlekrone, *Lychnis flos-cuculi*

bliver 30–60 cm høj, har furet, ru stængel og smalle blade, de store rosenrøde blomsters kronblade er dybt delte med ulige store flige. Alm. på enge.

Trævlekrone 1851ff, *hovmod* 1688–1821, Falster, også om andre planter med røde blomster, *engnellike* 1786–93, *kukkerurt* 1834–70, *kukmandsblomme* Sønderjylland, *kukkemandrose* VJylland – blomstrer, når gøg og stork er kommet: *storkeblomst* Sønderjylland, Thy, *storkeleger* VJylland, *storkenellike* Jylland; *pjaltenellike* Jylland, *brudeslør*, *-hår*, *-leger* Jylland, *bryllupsrose* MJylland, *Vor Herres fingre* Vendssyssel vel overført fra engplanten gøgeurt (bd. 1), *silkeblomst*, *-urt* VJylland, Møn, Bornholm, *engsilke* Bornholm, *fløjlsblomst* VJylland; *tjæreurt*, *-blomst*, *-bøtte*, *-kande*, *-stikke*, forveksling med tjærenellike (*Viscaria vulgaris*) eller nellikerod (bd. 3), *chokoladblomst* Sønderjylland, også om andre røde forårsblomster; *fandens* eller *Maries sengehalm* Falster, uvist hvorfor, *engtroll* Angel, *gireblomst* Vestervig Jylland, opkaldt efter spergel (s. 146), *mariemøller* Fyn, kronen har »mølle«-form (1). – Færøerne: *leygingargras* 1700-t, måske af *leyga* (= bade) se nedenfor; *reyð akkuleya*, *akleya* = akeleje, hvis blomst denne flygtigt kan minde om (2).

LITTERATUR: (1) 689 1,912–15; (2) 751 103.

Storkeblomsten og gul iris blev lørdagen før St. Hans dag bundet i »midsommerkosten«- (buketten) (Sæd ved Tønder; 1).

På Færøerne har planten måske været anvendt som »parfume« i badevand, jf. navnet *leygingargras* (2).

LITTERATUR: (1) 161 1906/23:3122; (2) 751 103f.

Slanke trævlekroner · med flige som koraller *Niels Jeppesen* (1). Trævlekronen brammer · i blegrødt silkeflor *Jeppe Aakjær* (2). Du er et yndigt barn i din blegrøde kjole · med de flagrende frynser; du ligner en fe, · en lidt uartig fe, som er løbet af skole · til de blomstrende enge og grøfter, o ve, · hvor der er vand! *Valdemar Rørdam* (3).

LITTERATUR: 10 439b 16; (2) 1002 95; (3) 789a 50.

Klinter, *Agrostemma githago*

De indtil 90 cm høje, ranke, gaffeldelte stængler bærer store violetrøde blomster, de lange smalle bægerflige er længere end kronbladene.

Forhen et meget alm. og frygtet ukrudt i rug og hvede, men nu så sjælden, at den 1950 kun blev samlet ca. 40 steder til Botanisk Museum og rimeligvis helt vil forsvinde fra vor flora (1). »Jammerskade, at klintens ædelt formede kalk og varme lød nu kun sjældent øjnes i vort »korn« *Christian Elling* (2).

Klinter o. 1300ff (klintæ), 1520ff klet, beslægtet med klint = skrænt (jf. klit), på Bornholm kaldes planten *klitte* 1804ff, men oprindeligt vel betegnelse for et slagredskab (børneleg med de store langstilkede frøhuse), sml. svensk dialektord *klinta* = hamre, slå løs på (3); i stednavnet *Klinterager* 1777–78 og *Klinterager* 1778–80 i Sønderjylland. *Bondenellike* 1648–1793, *klintenellike* Thy, Fyn, *rugblomst* Birkholm ved Tåsinge, *fandens røde øjne* NSjælland (4). – Færøerne: *klintin* (5).

LITTERATUR: (1) 654 67,1962,29; (2) 213 90; (3) 854 22,1960,3f; (4) 689 1,40f; (5) 751 95; 148 5,208, 600.

UKRUDT, TALEMÅDER,

»KLINTEN BLANDT HVEDEN«

Klinter blev sikkert indslæbt med urent sædekorn (hvede) allerede i stenalderen, dvs. samtidig med kornavlens begyndelse i Danmark. Kapsel og frø er fundet fra romersk jernalder (1).

Siden 1300-t bliver planten i litteraturen ofte forvekslet eller blandet sammen med Giftig Rajgræs (bd. 1, sml. nedenfor), der også optræder som sædukrudt og har giftige frø. »Klinter« blev ensbetydende med ukrudt og frøafrensning overhovedet; klinter = befængt med ukrudt (2), sml. kornblomst bd. 4.

Det var et almindeligt forsommerarbejde at luge klinter af hveden. 12/4 1631 skriver Christian IV til lensmanden på Frederiksborg, at ladegårdsfogeden skal lade drenge og piger luge klinter af byg og kaste dem i en kurv på armen.

En lang række ordsprog og talemåder gælder dette ukrudt, som trods alt tilskrives en vis værdi:

Ofte vokser klinter efter hvedesæd (1506; 3);

Overfor: Klinter. (ES).

klinten har vel yndige blomster, men bær' dog uyndig (eller: dårlig) frugt ☉: skinnen bedrager (Møn 1735; 4); hvor der gror en klinte, kan der også gro et korn (4) er skrevet på Jagtvejens kommuneskole i København, opført 1875; klinte og hejre er fattigmands rigdom (5); klinten giver kun støv og mel, men hejren giver ikke andet end *såder* og skæl (Drejøj; 6); klinte og *hæjer*, · de kan bonden hans korn *forbæjer*, · men *skråj* (skjaller, s. bd. 4) og *kys* (kornblomst eller vindaks, bd. 1), · de gør bonden kornløs (Mors; 7); hejre og klinte er bedre end inte', men svingel og *skrå* (skjaller) vil bonden *hå* (hade) (Vendsyssel; 8); *køes* og *skråed* genner en mand *te-båg* (tilbage), men hejr' og klit får ham til at stritt'; ja, hejr og klit er bedre end it (intet), men *skråed* og *køes* gør bondeløs (Djursland; 9); hejre og klinte er bedre end inte'; blåkorn (kornblomst) og *skalte* (skjaller), det duer aldrig (ØSjælland; 10); klinte og skråd gør bonden *bår* (bar, nøgen); (muse-)vikke og hejre gør ham lidt *bejre* (Jylland; 11); hejr' og klint' det er bedre end int', men *rasa* (skjaller) den røde lægger bonden øde (Give; 12); hejr' og klet gad bonden ædt, svingel og *skro*, det vil han *ho* (hade) (Vendsyssel; 13). – Kærlighed er som dug, den falder (lige) så let på en klinte som på rug (5).

Når vintersæden blev stillet i travet, sørgede min oldefar omhyggeligt for at fjerne alle klinte – det var, mente han, en hellig pligt at gøre det, jf. Matthæus 13,24–30 (VMøn o. 1890; 14).

De første danske bibeloversættelser har *klæt* og talrige senere *klinte* (i hveden); heraf talemåden: at skille klinten fra hveden (1754ff) ☉: det værdiløse fra det gode (15); lignelsen hos Matthæus inspirerede flere salmedigtere, således N. F. S. Grundtvig: Livets bog har mange blade, · snart er dog det sidste vendt, · hveden sankes da i lade, · medens klinten vorder brændt. Nyere bibel-udgaver har det mere rigtige *ugræs*, idet planten var giftig rajgræs (bd. 1). Thomas Kingo kalder djævelen Klintefyrsten – at han mente den botaniske art fremgår af stroferne (16): Dog skyder klinte op · sin purpurkroned' top, · som i Guds ager brammer · og hveden ofte krammer.

LITTERATUR: (1) 443 18,100,141; (2) 690 10, 595f; (3) 570 96; 280 11/8 1940 (Fyn); (4) 586 1,81, 556; (5) 488d 56,159; (6) 934 1047 (o. 1930); (7) 377 1,1919,107; (8) 958 1941,221; (9) 783b; (10) 305 106 jf. 153 1929,119–21; (11) 488f 1,43; 488 9,1888,38f; (12) 488g 1,33; (13) 228e 3,332; (14) 107 1944; (15) 690 8,812f; (16) 754b 131,138–40.

FORGIFTNING; TIL BRÆNDEVIN OG VASK

Når man kunne regne »hejre og klinte for bedre end inte'«, skyldtes det, at det dengang ikke var muligt at rense kornet tilstrækkeligt; på herregårdene måtte husmændene møde og skille klintens frø fra med et sold. De blev i bryggerskedlen kogt til et ringe, men brugeligt svinefoder, desuden var man herefter sikker på, at spiredygtige frø ikke med gødningen førtes retur til markerne (1). Smågrise, høns o.a. fjerkræ blev derimod forgiftet af frøene (2); et sted havde man fodret 220 ænder med frarensede og i vand udrørte klintefrø – de døde alle (3), det samme var tilfældet, da en jysk skolelærer gav sine ænder de klintefrø, der blev brugt til vask (jf. nedenfor) (4).

»Klintefrø er skadelige for brystet, men stærkt og nyttigt at bruge til brændevin« (1791; 5); »den mest almindelige nytte i husholdningen er, at de giver megen brændevin af sig, når de brændes med andet korn, hvilken brændevin dog er mere blå« (1761; 6). Snapsbrænderne betaler undertiden mere for klinteblandet rug, der giver en stærkere (mere berusende) brændevin – »hvad enhver véd« (1794; 7). Er rughøsten me-

Den drukne Jeppe. Illustration af Hans Tegner til »Jeppe på Bjerget«.

get forurennet med klinte, kan den ikke sælges som sâsâed, »men ellers er klintemel som bekendt meget godt til (rug-)brød«, der dog bliver klâgt, sort og bittert (6); klintens frø kan give lige sâ megen brândevin som korn, og »tidligere, da bonden selv mâtte brânde, bekymrede han sig kun lidt om at forbedre sin sâed« (Vendsyssel 1779; 8).

Ærboerne koger uldgarn rent i lud af finmalede klintefrø (1763; 9), samme anvendelse nævnes i 1800-t fra Jylland og de sydfynske øer, strômper o.a. uldtøj vâlkes (iblødsâettes) og vâskes i klintelud og bliver blândende hvidt (10), luden tjener desuden til vâsk af kulørt bomuldsstof (1809; 11). Pâ SFyn samler man o. 1830 frøene fra tærskningen og bruger dem til stampning og vâlkning af uldtøj, klinten dyrkes endog til dette formål, 1825 betales 2 rigsdalere for en skâppe klintefrø (12). Flere steder pâ Langeland vâsker man endnu o. 1870 i en lud fra klintefrø og bøgeaske (13).

LITTERATUR: (1) 305 106; 934 780 (Loll.), 2055 (ØJyll.); (2) 719 2,1794,105f; 739 2,1800,786; 37 3,1849,465-72; 596 32; (3) 661 4,1821,113; (4) 739 2,1800,786; (5) 69 104; (6) 696 29 jf. 792 2,1792, 262; (7) 719 2,1794,104; 739 2,786; (8) 958 1918, 249; (9) 208 106 (1774); (10) 398 1806,445 og 1821, 512; 488 9,1888,76; 339 234; (11) 880 1809,107; (12) 136d 425; (13) 634 12304.

LÆGEMIDLER

Klinte kan i de âldre lægebøger, der delvis er oversat fra tysk, vâre andre ukrudtsplanter sâsom *Nigella arvensis* (ikke i den danske flora), giftig rajgrâs (bd. 1) eller kornblomst (bd. 4).

Christiern Pedersen 1533: afkog i vin og vand drikkes mod koldfeber = malaria (77b), vinudtræk for ophørt vandladning (59b), saften af grøn klinte gnides pâ syge øjne (9b), knust klinte blândet med svovl, duemøg, hørfrø og eddike lægges som omslag pâ spedalskhed (82a), klintemel og honning pâ kônssdele mod udeblevet menstruation (66a).

Knuste frø kogt i øl (1) eller olie (Brejning VJylland, 2) drikkes mod koldfeber; soltørrede frø indtages for krampe (Sjælland 1907; 3); klintemel og malurtsaft lagt pâ navlen drâber bôrns indvoldsorm (4); holdes roden under tungen, stilles næseblod (5).

Frøene indgâr i et lægemiddel for negl i øjet (keratitis) hos heste (6).

LITTERATUR: (1) 488o 149; (2) 342 28,1934,46;

(3) 161 1908/24:2; (4) 696 1761,28; 488o 162; (5) 697 1648,92; 488o 107; 328f 2,242; (6) 83 27.

NÆRINGSMIDDEL, FORVANDLING, HØSTREGLER

Frøene bruges til at forfalske kommen (1). Hakkede blade af unge planter kan med eddike bruges til kôdretter (2).

Rug og hvede kan, mener man, i slet jord og dârligt vejr forvandle sig til klinte (Jylland 1770; 3), sml. bd. 1.

Rugen skal hâstes, nâr klintens frøkapsler er sorte og begynder at sprække = âbne sig (4), stâr de âbne, nâr rugen hâstes, skal den kun vejres fâ dage (Hanherred; 5).

LITTERATUR: (1) 696 1761,28; (2) 712 30; (3) 394 103; (4) 733 1777,64; 136d 1837,263; 567 181; 760 561; (5) 499b 56.

PROSA OG POESI

Rugen gnistrer med kornblomst og klinte, blât og rødt i berylgrønt, den smukkeste af alle farvesammensâttninger og sommeren selv, Danmark selv. *Johannes V. Jensen* (1).

Bohêmer mellem borgerlige aks *Johs. Boolsen* (2). Klinten springer af ageren frem · og smiler hânligt mod bondens hjem *Jørgen Vibe* (2b); Klinten er vendt som et ansigt med hâretet profil · i trods mod de blysorte skymassers voldsomme il *Knud Wiinstedt* (3). Klinten pâ sin lange hals sig rejste for at glo *Jeppe Aakjær* (4). O klintelil, zigeunermø. · Du taterblomst blandt bondestrâ. · O klintelil – du tidselbrud. · Du golde pragt i kornets guld. · Du proletar – du tatertøs, · der stjâler kraft af bondens muld *Harald H. Lund* (5); og dog er klinten blandt blomst, der gror, · den, jeg vandt kârest af somrens flor. · De kôlige farver, hvormed den er malt, · møder mit øje sâ blegt og svalt ... · Jeg elsker den blomst for dens rige tro, · dens sparsomme pral og dens kôlige ro *Viggo Stuckenberg* (6); alting frodigt, kâkt og stolt, · fyldt af tryg, lyksalig grøde, · kun den blege klinte koldt · knejser solens brand imøde. · Jeg har bragt dig gyldne strâ, · en buket af aks og snerler, · ene klinten lod jeg stâ · med dens frøgemssorte perler *Viggo Stuckenberg* (7). Der er fâ, som end tør synges · klintens lovsang her tillands · Men de fâ: det er os. Det er os! *Hans Hartvig Seedorff* (8).

LITTERATUR: (1) 433h 1916,182; (2) 88 15; (2b) 967g 9; (3) 976d 75; (4) 1002c 23; (5) 561 19f; (6) 868e 32; (7) 868e 31f; (8) 821b 76.